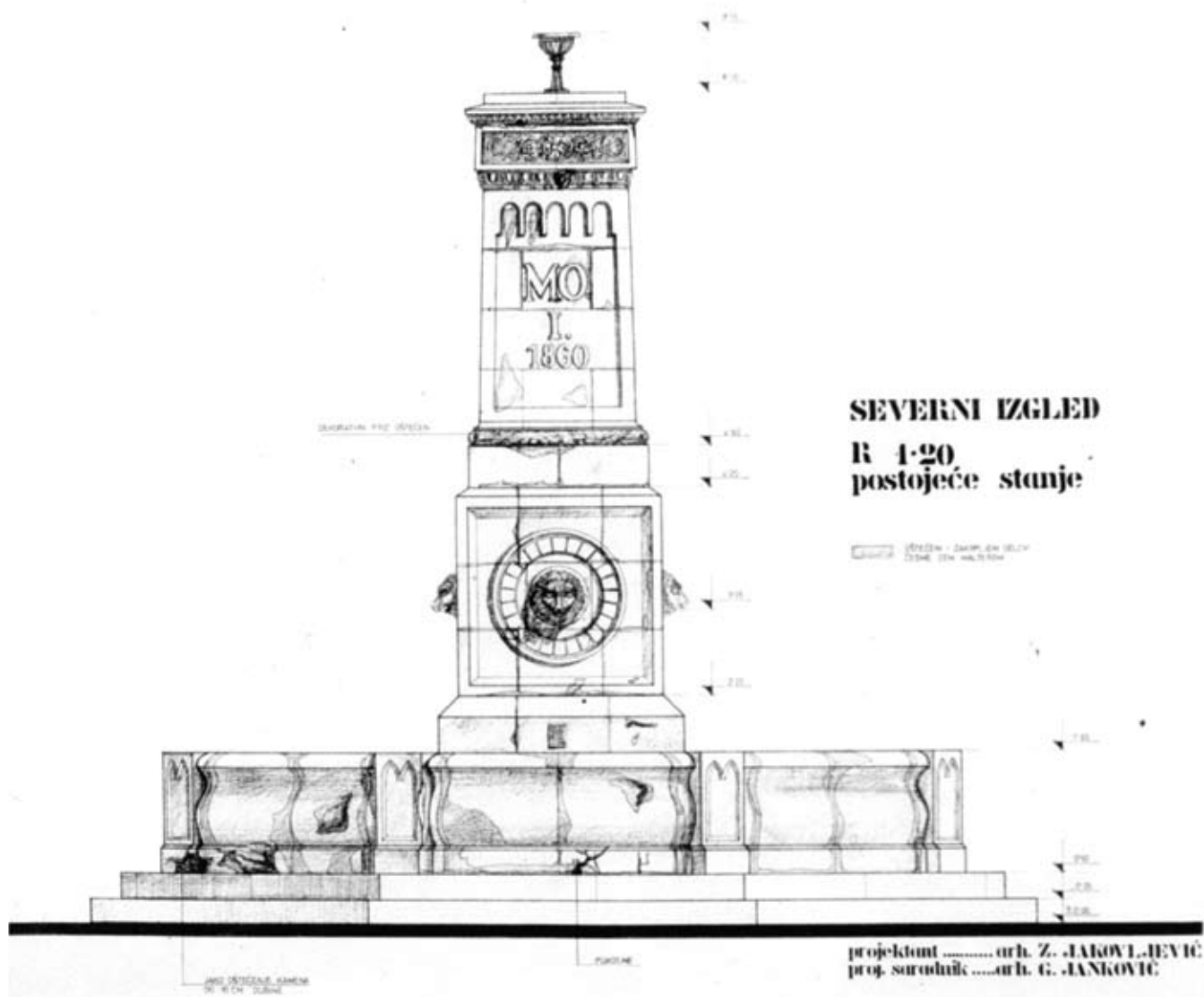

Теразијска чесма Terazije Fountain

Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance

Технички цртеж северног изгледа Теразијске чесме
 Technical drawing of the north view of Terazijske fountain

Теразијска чесма

Теразије

Споменик културе

Од мокролушких и булбулдерских извора на Звездари и дуж трасе старог римског водовода, од школе у Улици Војислава Илића на Врачару све до Београдске тврђаве, до данашњих улица Краља Милана, Теразија, Кнез Михаилове и Улице Краља Петра Првог – долазила је вода до градских чесама, са којих се становништво Београда снабдевало водом, често чекајући у редовима. Једна од

најпознатијих је Теразијска чесма.

Изграђена је на месту где су се укрштала два најпрометнија пута – Смедеревски, који се настављао на некадашњу Фишекцијску чаршију, на траси данашњег Булевару краља Александра, и – Крагујевачки пут, данас Улица краља Милана. На овом важном београдском раскршћу налазила се и главна колска (кочијашка) станица, касније и

Теразијска чесма 1876-78, фотограф И.В. Громан (Музеј града Београда)
Terazije fountain, 1876-78, photographer I.V. Groman (Belgrade city museum)

трамвајска. Нова Теразијска чесма подигнута је 1860. године, на месту старе чесме-теразија из турског периода и дрвене куле-водомера, а изнад већег резервоара за воду, који се налазио између данашњих хотела „Москва“ и „Балкан“. Ова велика цилиндрична цистерна имала је систем за прикупљање, одмеравање и равномерно развођење воде до чесама у Београдској вароши. У првој половини 19. века постојале су три овакве куле-водомера: на почетку и на крају Кнез Михаилове улице и највећа код хотела „Москва“, по којој је касније и улица названа Теразије. Турски назив теразије за куле-водомере први пут се помиње у 17. веку, а назив Теразије за овај простор од друге половине 19. века. Од 1872. године ово место се назива Улица кнеза Милана, затим од 1886. Улица краља Милана, а од 1913. Престолонаследников трг. Званичан назив Теразије добијају тек 1940. године.

Тридесетих година 19. века исушује се простор до тада мочварних

Теразија, тј. простора изван Шанца (аустројског утврђења Београдске вароши из прве половине 18. века), парцелише се и граде се приземне куће ковача, казанџија, сукнара и других занатлија који се ту настанују. Кнез Милош Обреновић издао је наредбу Београдској општини 1827. године, у којој је тражио да се набави камен за поправку свих чесама изван Београдске вароши.

Молба кнезу Милошу за изградњу нове чесме упућена је 1838. године, због проблема с несташницом воде, али је све одложено услед свргавања кнеза с власти и његовог одласка из Србије. Од првог плана чесме из 1846. године остао је само опис према којем је она била замишљена у виду монументалног обелиска са два базена и клупама за одмор. Државни савет донео је одлуку да се изгради нова чесма од доброг камена на месту садашње старе, као и да се изгради нов водоводни систем који би повезао ову чесму-теразије са чесмом-

Снимак чесме из 1895, фотограф Милан Јовановић (разгледница, Атеље Виџић)
 Terazije fountain, photo taken in 1895, by Milan Jovanović (Vicić Atelier postcard collection)

теразијама у Шанцу. По овој одлуци, Попечитељство унутрених дела наложило је да се изради план чесме, тако да буде на општу корист, али и као украс граду. У то време, још није било домаћих школованих вајара, па су ангажовани страни уметници. Сачувана је пројектна скица италијанског архитекте Јосифа Касана из 1855. године.

Пројекат по којем је ова монументална и репрезентативна спомен-чесма изведена није сачуван. Изграђена је средствима кнеза Милоша, са идејом да прослави његов повратак на српски престо. Исте године на Теразијама су били засађени дивљи кестенови, чиме је оплемењен амбијент овог простора. Како је базен чесме био висок и великог пречника, због отежаног прикупљања воде, она се најпре захватала из базена кофама. На славинама су убрзо биле додате конзолне цеви за довод воде ближе ивици базена. Две године након изградње чесме, после турског бомбардовања града 1862. године, на

Теразије је била пренета пијаца са простора данашњег Студентског трга, а базен чесме се користио за чување свеже рибе. Чесма је била у окружењу приземница и свега неколико једносратних кућа, хотела Касина и Париз, касније и хотела Балкан. Тек у последњој четвртини 19. и почетком 20. века на Теразијама се граде вишеспратни објекти према стилским узорима из великих европских градова.

Чесма је изграђена од светлог камена, ташмајданског кречњака. Састоји се од четвоространог стуба, висине преко осам метара, заправо зарубљеног обелиска постављеног у осмоугаони базен пречника 10м. Обелиск има три сегмента. На другом кубичном сегменту на свакој страни, у средишту кружног медаљона је постављена рељефна лавља глава, такође обрађена у камену, с лулом за избијање млазнице. Чесма је пажљиво обрађена у финим профилицијама, оплемењена рељефним украсом у виду класицистичких биљних мотива и јајасте

киме (мотив јаје и стрелица), с низовима романичких слепих аркадица при врху. На свакој страни стуба су и иницијали кнеза Милоша М. О. I. и година изградње 1860. У описима античких писаца, сликарству на старогрчким вазама (Жене на извору, црнофигурални стил, 6. век п. н. е.), као и по археолошким налазима и очуваним староримским фонтанама, обновљаним у периоду ренесансе и барока, знамо да су најстарије античке фонтане имале рељефну декорацију с мотивом лавље главе, из чијих чељусти избија вода. Лав се сматрао чуваром извора, али симболом дневног Сунца које омогућава Земљи да дарује воду. Са западне стране обелиска рељефни монограм с клесарским алаткама и иницијалима уметника открива нам занатску радионицу италијанског каменоресца Франца Лорана, који је Теразијску чесму израдио истовремено кад и обелиск у Топчидерском парку у близини конака кнеза Милоша. На заталасаном профилу високе оградe базена појављује се и готички елемент преломљеног лука у виду слепо бифоре (прислоњеног двојног лука). Због примењених стилских елемената средњовековне уметности, Теразијска чесма се везује за архитектонска дела романтизма у Србији, из пете и шесте деценије 19. века (Капетан Мишино здање, Прва варошка болница).

Испред Теразијске чесме је 1892. године одржано освећење и свечано отварање новог београдског водовода, када су из чесме пуштени млазеви и испробана вода за пиће. Тада је у Београду било 25 јавних чесама.

Француски архитект Едуар Леже (Edward Léger) израдио је планове по којима је 1911. године простор где су Теразије реконструисан у трг, у чему је учествовала и прва српска жена архитекта Јелисавета Начић. Због промене династије на власти као и топонимских веза с кнезом Милошем Обреновићем, Теразијска чесма је тада премештена у порту топчидерске цркве Светих Петра и Павла, у окружењу двора и других објеката које је кнез подигао. Ту је све до 1975. године имала само улогу споменика, јер није била повезана на водоводни систем. Након измештања чесме, у средиште реконструисаног теразијског трга постављена је велика кружна фонтана, са базеном пречника око 20 м, на месту претходно планираног и неизведеног споменика Победи, замишљеног као спомен-фонтана у част српских јунака у борбама против Турака, са скулптуралном композицијом вајара Ивана Мештровића.

На иницијативу Завода за заштиту споменика културе града Београда и Градског секретаријата за урбанизам и заштиту животне средине, као и уз подршку великог броја грађана и културних и јавних радника Београда, донета је одлука да се Теразијска чесма врати у првобитни амбијент. Пројекат реституције чесме израђен је 1965. године, када је чесма и утврђена за споменик културе, због посебне

историјске, уметничке, архитектонске и урбанистичке вредности. Међутим, због завршавања радова на саобраћајној реконструкцији трга, а затим и изградњи теразијског тунела и нових подземних пешачких пролаза, план враћања Теразијске чесме реализован је тек деценију касније, под надзором стручног тима Завода, на челу са архитектом Зораном Јаковљевићем. По завршеном постављању, изведени су рестаурација, заштитни радови на камену, попуњавањем оштећења вештачким каменом, а потом и хидроизолација. Према пројекту архитеката Уроша Мартиновића и Зорана Петровића, уређен је плато око чесме, чиме је формиран нов амбијент. Чесма је свечано отворена 12. децембра 1975. године. Последња санација и рестаурација извршене су 2003. године.

Један од првих јавних споменика Београда и Србије 19. века у најужем градском центру и визуелном средишту Теразија симболише основни животни елемент око којег се грађани окупљају. Првобитно са изворском водом за пиће, данас је Теразијска чесма само најстарија београдска фонтана. Њена изградња, измештање и враћање у првобитни историјски и топонимски амбијент, непосредно су утицали на формирање овог простора. Она сведочи о вишевековном начину живота Београда.

ЛИТЕРАТУРА:

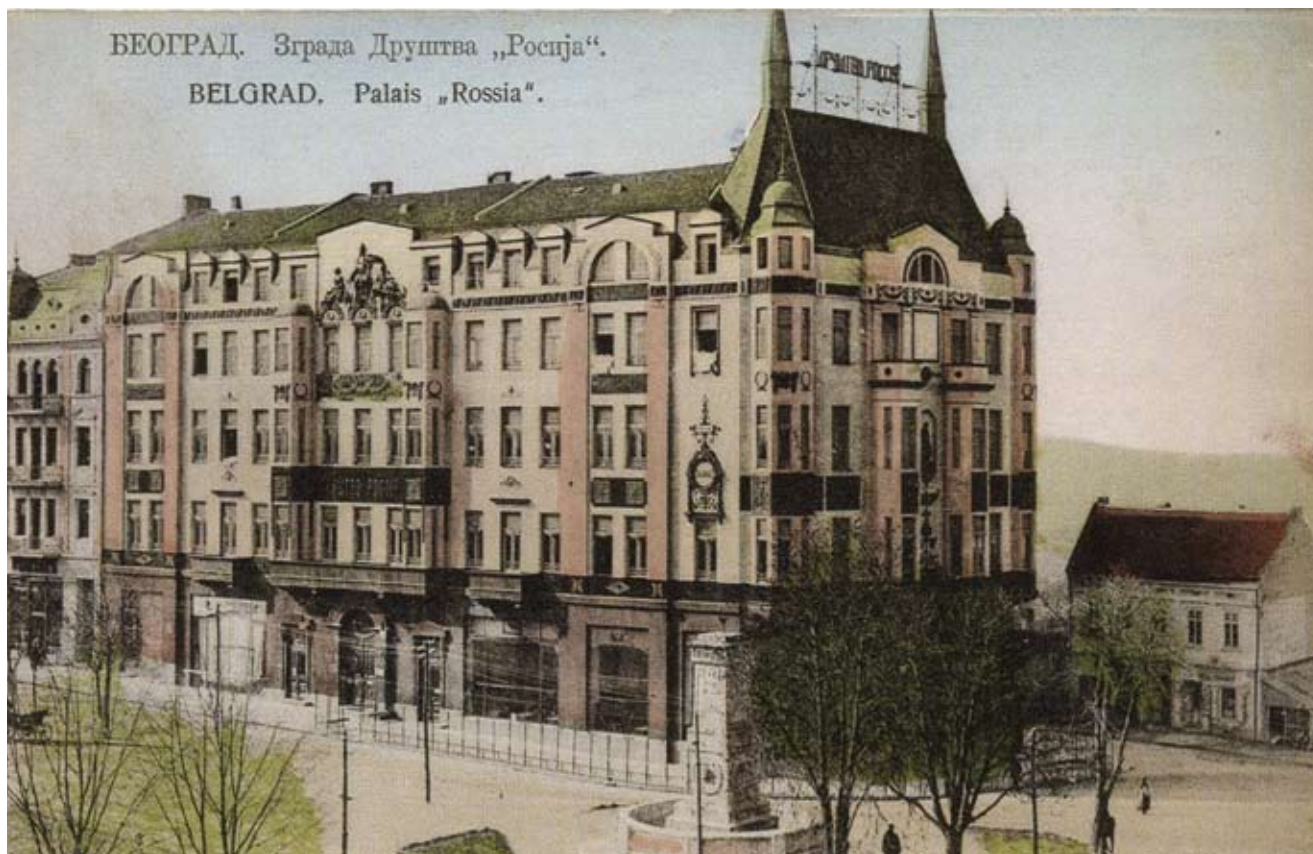
1. Државни совјет, књ. VII, стр. 237–248; књ. VIII, стр. 109–113, 1846. година, архивска грађа.
2. Драг. Ј. Ранковић, *Стари водоводи, чесме и бунари у Београду, Београдске општинске новине*, бр. 7–8, 9, 10, 11 и 12 за 1937. годину.
3. Б. Максимовић, *Пројекти за Теразијску чесму од пре сто година, Годишњак града Београда, IV, Београд, 1957.*
4. З. Јаковљевић, *Теразијска чесма, Зборник заштите споменика културе*, бр. 26–27, Београд, 1980.
5. В. Буњац, *Чесме и фонтане Београда, Београд, 1986.*
6. Т. Борић, *Теразије, урбанистички и архитектонски развој, Београд, 2004.*
7. С. Г. Богуновић, *Архитектонска енциклопедија Београда XIX и XX века, Београд, 2005.*
8. Д. Ванушић, *Подизање споменика Победи на Теразијама, Наслеђе, IX, Београд, 2009.*
9. Документација ЗСКГБ.

Terazije Fountain

Terazije

Cultural monument

*Првобитна позиција Terazijske чесме, разгледница из 1910. (Атеље Вицић)
Primary position of Terazije fountain, 1910. (Vicić Atelier postcard collection)*

The water from the Mokri Lug and Bulbuder springs in Zvezdara was conveyed, following the path of the ancient Roman aqueduct from the school in Vojislava Ilića Street in Vračar to Belgrade Fortress and present-day Kralja Milana, Terazije, Knez Mihailova and Kralja Petra Prvog streets, to reach the city's fountains from which people supplied themselves, often waiting in queues. One of the best known of them is the Terazije Fountain. It was built at the intersection of what at the time were two busiest thoroughfares – Smederevo Road, present-day Kralja Aleksandra

Boulevard, which was a continuation of the former quarter of gunpowder makers (Fišekdžijska čaršija), and – Kragujevac Road, present-day Kralja Milana Street. At this intersection was the main carriage station, subsequently a tram stop. The fountain was erected in 1860 on the site between the present-day hotels Moskva and Balkan where there had been an Ottoman-built fountain and a wooden tower with a water level gauge, and above a cistern. The large cylindrical cistern had a system for collecting and distributing water to public fountains across the city. in the first half of

the nineteenth century there were three such towers: one at either end of Knez Mihailova Street, and this third and largest one which gave the name to the area. Terazije is a word of Ottoman Turkish origin and it was first used for the towers with a water level gauge in the seventeenth century while the name 'Terazije' for the area dates from the second half of the nineteenth century. In 1872 the area was officially named after Prince Milan: Kneza Milana Street. In 1886 the title of Prince in the name of the street was replaced with that of King (Kralja Milana), and in 1913 the area was renamed the Crown Prince's Square (Prestolonaslednikov trg).

Until the 1830s the area of today's Terazije was marshland outside the Fosse, the fortification system that the Austrians built around the town of Belgrade beneath the fortress in the first half of the eighteenth century. In the 1830s the land was drained and divided into lots on which blacksmiths, coppersmiths, wheelwrights and other craftsmen who settled there built their one-storey houses. In 1827 Prince Miloš Obrenović ordered the city officials to procure stone for repairing all fountains outside the town boundaries.

In 1838 water shortages prompted a petition to Prince Miloš for the construction of a new fountain but the undertaking was cancelled because the Prince was forced to step down and went in exile. Of the first known plan for the fountain dating from 1846 survives only a description according to which it was to have the form of a monumental obelisk with two basins and benches. The State Council decided to have a fountain 'of good stone' built on the site of the old one along with a system that would connect it with the fountains in the town within the Fosse. Following this decision, the Ministry of the Interior gave instructions that plans be made for a fountain which would 'be a common good and an adornment to the city too'. Since there were no trained domestic sculptors, foreign ones were hired. There also survives a 1855 sketch by an Italian architect, Giuseppe Cassano.

The original plan of the monumental new fountain has not survived. It was funded by Prince Miloš as a way to mark his return to the throne. Wild chestnut trees planted in Terazije the same year softened the feel of the place.

Теразијска чесма након измештања у порту Топчидерске цркве, разгледница из 1937. (Атеље Вицић)
Terazije fountain after the dislocation into the Topčider churchyard, 1937. (Vicić Atelier postcard collection)

*Детаљ са рељефним медаљоном и монограмом клесарске радионице Франца Лорана
Detail with relief medallion and monogram of the Franz Loran stonemason workshop*

Since the basin of the fountain was at a considerable height and large in diameter, the spouts were difficult to reach and at first the water was scooped out with buckets, but tubes were soon fitted to them. Two years later, after the Ottoman bombardment of Belgrade in 1862, the town market was moved from present-day Students' Square to Terazije, and the basin of the fountain came to serve for keeping fish fresh. The fountain was in a setting of one-storey houses, only few two-storey houses, the hotels Kasina and Pariz, later on the Hotel Balkan as well. It was not until the last quarter of the nineteenth century that multi-storey buildings began to be built in Terazije, following in the fashion of modern European cities.

The fountain is made of light-coloured Tašmajdan limestone. It has the form of a more than eight metre tall four-sided pillar with a pyramid top reminiscent of an obelisk which is placed in the middle of an octagonal basin 10 metres in diameter. The pillar has three sections. In the middle of each of the four sides of the central section is a lion's head spout. The pillar features carefully carved mouldings decorated with classicist vegetal motifs and an egg-and-dart ornament, and a row of Romanesque blind arches below the top. Each side of the pillar is carved with the relief initials of Prince Miloš: M[iloš] O[brenovič] I, and the year of erection: 1860. We know from the accounts of classical writers, ancient Greek vase painting (e.g. 'Women at the fountain', black-figure pottery, sixth century BC), archaeological evidence and surviving ancient Roman fountains refurbished in the Renaissance and Baroque periods, that the earliest fountains of classical antiquity were decorated with lion's head spouts. The lion was believed to be the guardian of springs and a symbol of the Sun that enables the Earth to give water. On the western side of the pillar is the stonemason's mark in relief, a monogram with stone-working tools, identifying the work of Franz Loran, who also made the obelisk set up near the residence of Prince Miloš in Topčider. The tall sides of the basin have undulating profiles and the pilasters at its corners feature the motif of the Gothic arch in the form of a blind two-light window. The use of medieval stylistic elements links the Terazije Fountain to the works of Romantic architecture of the 1840s and 1850s such as Captain Miša's Building and the First Town Hospital.

In 1892 Belgrade's water supply system was put into operation at a symbolic opening ceremony at the Terazije Fountain. Streams gushed from the fountain spouts and the clean drinking water was tasted. At that time there were 25 public fountains in Belgrade.

In 1911 Terazije was reshaped into a square to a design by the French architect Edouard Léger, a project in which the first Serbian woman architect took part. On the throne of Serbia was another dynasty and the Terazije Fountain was moved to the enclosure of the church of Sts Peter and Paul in Topčider which forms part of the court complex built by Prince Miloš, where it stood merely as a monument since it was not connected to the water supply network. The newly-created square received a large fountain with a basin of 20 metres in diameter on the site originally planned for the victory monument in the form of a fountain with sculptures by Ivan Meštrović in honour of the Serbian heroes fallen in the wars against the Ottoman Empire.

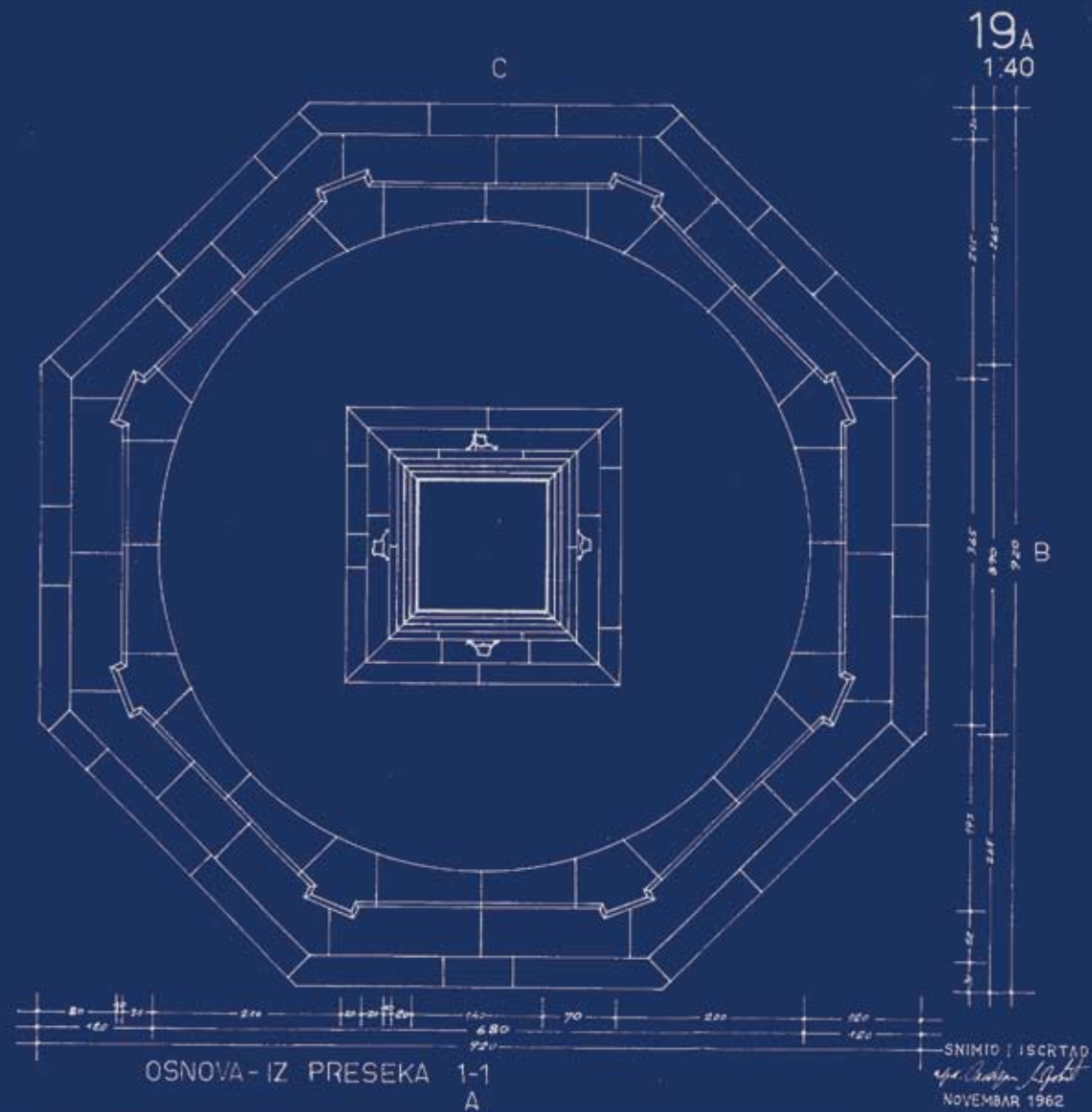
The decision to restore the Terazije Fountain to its original place was made at the instigation of the Cultural Heritage Protection Institute of the City of Belgrade (CHPIB) and the City's Secretariat for Urban Planning and Environmental Protection, and with wide public support. The relocation project was done in 1965, when the fountain was designated a cultural property on account of its historical, artistic, architectural and townscape value. However, because of the implementation of a new traffic control plan for Terazije and the construction of the Terazije Tunnel and underground pedestrian walkways the project was not realised until 1975, when the fountain was returned to its original site under the supervision of a CHPIB team headed by the architect Zoran Jakovljević. The fountain underwent a restoration, conservation and waterproofing treatment. The design of the architects Uroš Martinović and Zoran Petrović that made the fountain the centrepiece of a plaza created a new setting for it. The fountain was inaugurated on 12 December 1975. The last conservation treatment was carried out in 2003.

One of the first public monuments in nineteenth-century Belgrade and Serbia, now situated in the very heart of the city and forming the visual focal point of Terazije, the fountain symbolises a basic life element around which people gather to meet and relax. Originally supplied with clean spring water, today it is simply the city's oldest fountain. Its erection, relocation and restoration to its original historical and toponymic setting had a direct impact on the shaping of that city area. It testifies to the city's changing way of life over the centuries.

Literature

1. *Državni sovjet*, vol. VII, pp. 237–248; vol. VIII, pp. 109–113 (archival material)
2. Drag. J. Ranković, 'Stari vodovodi, česme i bunari u Beogradu', *Beogradske opštinske novine* nos. 7–8, 9, 10, 11 and 12, 1937.
3. B. Maksimović, 'Projekti za Terazijsku česmu od pre sto godina', *Godišnjak Grada Beograda IV* (1957)
4. Z. Jakovljević, 'Terazijska česma', *Zbornik zaštite spomenika kulture* 26–27 (1980)
5. V. Bunjac, *Česme i fontane Beograda* (Belgrade 1986)
6. T. Borić, *Terazije: urbanistički i arhitektonski razvoj* (Belgrade 2004)
7. S. G. Bogunović, *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka* (Belgrade 2005)
8. D. Vanušić, 'Podizanje spomenika Pobjede na Terazijama', *Nasledje IX* (2009)
9. CHPIB Documentation

Основа чесме
Base plan of the fountain

Теразијска чесма Terazije Fountain

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда – установа културе од националног значаја

За издавача: Нела Мићовић, директор

Аутор: Хајна Туцић

Лектура: Татјана Тодоровић

Превод: Марина Адамовић Куленовић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић, фотодокументација ЗЗСКГБ

Тираж: 1000 примерака

Штампа: DOO MAGYAR SZO KFT, Нови Сад

Београд, 2016.

Завод за заштиту споменика културе града Београда – установа културе од националног значаја

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

725.948(497.11 Београд)(036)

ТУЦИЋ, Хајна, 1973-

Теразијска чесма = Terazije Fountain / [текст Хајна Туцић ; превод Марина Адамовић Куленовић ; фотографија Снежана Неговановић]. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја = Belgrade : Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance, 2015 (Нови Сад : Magyar Szó). - 10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Кор. насл. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Подаци о ауторки преузети из колофона. - Текст штампан двостручно. - Тираж 1.000. - Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-89779-34-9

а) Београд - Теразијска чесма - Водичи
COBISS.SR-ID 226816268

Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance

